

MAGYAR ZENEI FOLKLORE 110 ÉV ELŐTT.

MINDSZENTY DÁNIEL ÉS UDVARDY JÁNOS.

A neve még nem volt meg, de a dolog már virágzásnak indult név nélkül is. A reformkor nagyszerű lendületéből erre is tellett. Mikor a Tudós Társaság 1832-ben felhívta tagjait népdalok gyűjtésére és beküldésére, oly sok érkezett, hogy a válogatásra kijelölt Vörösmarty és Schedel már az 1833. évi nagygyűlésen *több kötet* kiadását javasolta. El is határozta a nagygyűlés, hogy kétféle kiadás nyomtatását ajánlja az igazgató-tanácsnak: 1. A nép számára kis füzetekben, 2. A művelt közönségnek, hangjegyekkel.¹

Nem gyűlt volna be egy év alatt ennyi anyag, ha a gyűjtők már évekként előbb nem kezdtek volna hozzá. S hogy a T. Társaság már 1833-ban hangjegyes kiadásra gondolt, mutatja, hogy elegendő hangjegyes anyag is volt a kezében.

Nem kell sokat magyarázni, milyen érték a mai népdalkutató előtt egy 1830 táján feljegyzett népdal, még ha tökéletlen is a hangjegyzése, s mily pótolhatatlan hiány fejlődésünkben, hogy a tervezett kiadás nem valósult meg, mert «a Társaságnak nem volt meg a hozzávaló költsége».

1843-ban a T. Társaság a Kisfaludy Társaságra bízta a népdal-kiadás gondját, s vele a nála begyűlt kéziratokat. Ezekből és a K. T. felhívására beküldött anyagból szerkesztette Erdélyi János a maga még 1846-ban is korszakalkotó szöveggyűjteményét. (Magyar Népdalok és Mondák 1846—48., 3 kötet.) Erdélyi előszavaiban mintegy 1000 daltól számol be, az Akadémiából és másfelől hozzájutott kéziratok felsorolásában. E kéziratok javarésze ma a Tudományos Akadémia könyvtárában van, de a dallamok híján. Éppen csak annyi maradt meg belőlük, amennyit a szövegek közé iktattak, mintegy 40 világi, 20 egyházi. A többi, nyilván külön kótapapírra írt, a szövegektől különválasztható hangjegyeknek nyoma veszett.

Az Akadémia 1844-i nagygyűlése, Fogarasi János indítványára azt is elhatározta, hogy «a Kisfaludy-Társaságot figyelmeztetni kell, ügyeljen a további gyűjtésnél a népdalok zenéjére is, hogy a népköltészet ezen becses járuléka az elfeledéstől megóvassék.» — «A nagygyűlés a népdalgyűjteményeket kiadta a Kisfaludy-Társaságnak, de ez a zenére vonatkozó figyelmeztetést, sajnos, nem teljesíthette» — írja Viszota Gy. Sőt még arról sem gondoskodott, hogy a neki átadott zenei kéziratok visszakérüljenek az Akadémia könyvtárába.

¹ L. Viszota Gy.: Az Akadémia és a népdalgyűjtés. Ak. Értesítő 1911. 116. l.

E sorok írójának jutott a véletlen szerencse, hogy Mindszenty Dániel 88 dallamból álló gyűjteményét 1941 őszén egy árverésen felfedezze, és szinte százszázalékos lappangás után az Akadémia könyvtárába visszajuttassa. (Jelzése: Régi és új írók 4-r, 324. Címe: 88 Erdeti magyar Dal | Fortepiánóra | 'S mellesleg Gitárkísérettel | elkészítve | Toldalékul | A' nemzeti Dalgyűjteményhez Mindszenty Dániel | által.) Ezenkívül eddig még csak Kiss Dénes dallamgyűjteménye került elő a Nemzeti Múzeum zenei kéziratárában.

Erdélyi (I. köt. IX. 1.) 52—63. sz. 5. pontjában említi, «A m. tudós társaság XV-ik nagygyűlése rendelkezéséből ennek levéltárából használatra» kapott művek között: «Néhai Mindszenty Dániel gyűjteménye ú. m. egy bevezető értekezés; I. rész 188 db., II. rész 40 db., III. rész 57 db., hangjegyes 88 db. s e mellett Mátray Gábor véleménye s külön 7 füzet nemzeti zenemód.» A 88 hangjegyes darab tehát megkerült, a 7 füzet «nemzeti zenemód» még lappang, ha ugyan előkerül valaha. Mátray véleménye sincs ott.

Mindszenty Dánielnek Szinnyei (M. Írók 8. kötet 1435.) csak néhány 1831—1833 közt megjelent, mástárgyú cikkét említi, de még életrajzi adatait sem tudta megszerezni. Erdélyinél felsorolt gyűjteményeiről sem tud. Említi, hogy a Tudományos Akadémia kéziratárában van egy «Udvardy Jánossal együtt írt» értekezése a népdalról. Ez a tévedés onnan ered, hogy Mindszenty gyűjteményének egyik borítólapján (T. Ak. kézír. Népköltés. 8°, II. 56. sz.) ilyen felirat olvasható:

«Udvardy János, Mindszenty Dániel a népdalokról.»

A borítékban lévő cikket azonban kétségtelenül Mindszenty maga írta. Ezenkívül hosszabb előszót is írt gyűjteményéhez. Udvardy is írt a népdalról, de külön. 246 darabból álló gyűjteményét Erdélyi ugyan csak 52—63. sz. alatt említi. Ennek előszava a kérdéses, szintén nagy jelentőségű írás.

Mint az alábbiakból kiderül: annyira különböző egyéniségek voltak, hogy együtt nem is igen írhattak volna.

Mindszenty 1831-ben kelt cikke alighanem valamely folyóiratnak volt szánva, tudtunkkal nem jelent meg soha. Teljes szövege itt következik, betűszerinti hűséggel, elmaradt ékezeteket sem pótolva. Ebből is kitetszik a kézirat gondossága. A közzététel a M. Tud. Akadémia főtítokára szíves engedélyével történik.

A népdalok gyűjteményje' ügyében.

Hazánk' több Írójiban olvasván a' felszólítást, hogy bár valaki találkozna, ki a' népdalainkat öszvegyűjtené, megvallom, nem kis öröm villana keblembbe, hogy tán valahára mink is birhatunk oly gyűjteményt, minővel régóta dicsekszik a' külföld; hanem mind' ezig nem akada oly hazafi, ki eme' virágtalan mezőre indulni akart volna.

Ha az ember külön veszi a' nép' danáit, 's kivált azokat, mellyeknek egy falusi gazdaleány, vagy a' csapfzékéből kurjongatva haza balgoló legény ada lételt: a' hangművész fül nem talál annyi kellemet,

bájt, 's táplálékot bennök, mint Rossini, Cherubini', Weber' 's egyebek' zene-darabjaiban; sőt ezt' a' művészet' szoros rendfzere után ítélve akkor sem találandja-meg, ha valamennyit egy koszorúba fűz-öfzve. A' honi dalokat egészen más szempontból kell tekinteni, mint a' mester-ség' szüleményjeit, hogy érdemök maga fényjében kitünhessen.

Mikor a' szív megtelve-édes vagy keserű érzelemmel vídúl, szorong, 's dagad: akaratlan is bizonyos hangokra fakad, és ha az indulat legfőbb tetőre hága, ezen hangok mintegy rendesb alakban tolongnak nyelvére, mellyekből víg vagy szomorú zengemény támad; hozzá járulhatván olykor a' művészet' pallérozó keze az efféle ihletés által tete-mesb kiterjedésű darab származhatna. A' muzsika néma poézis; amab-ban úgy fejtheti-ki indulatját az ügyes mester, mint emebben, 's mind a' kettővel — különböző módon ugyan — a' barátság', fzeretet', kö-nyörület, harag, szanakozás' 's at' érzetét felébreztheti a' halgató' lelkében. Mind a' kettőnek változók az üdőkora, valamint változó azon nép' fzellemé, mellynél eredetöket vefzik. Az ösméreték' 's csinosodás' gyarapodása, az élelem 's foglalatosság' változása, a' társalkodás, vér-alkat egyeránt folynak-bé e' szívképző mesterségek' emelkedésébe, vagy hanyatlásába.

Közönséges vélemény, hogy a' mohácsi gyáfnap után komorult-el a' magyar nemzet' melódiája. De vallyon minő lehetett az előtt? Ha uépdal-gyűjteményünk volna honunk' első századiból: az határozhatná-meg az említett vélemény' igazságát, 's a' mellett némelly történetes allitmányoknak homálya is megvilágosodna.

Hogy a' mohácsi vezedelem után szomorún zeng a' magyar ajak: csekély itéletem fzerint' nem e' csapás szülé azt; hihetőleg az előtt sem voltak vigabbak a' népdalaink. Ezek a' póroftálnál veszik eredetöket, valamint minden táncz-melodiánk legelőbb nála kezdi hatóságát, és ha azt is felvesszük, hogy az előtt, míg a' vak majmozás' dühe el nem harapódzott annyira nemzetünkben, a' felsőbb rend is kedvellé a' honi zengzetet, 's egyfzerű tánczát; de azon üdök' lelke, a' csinosodás' hijánya, a' művészek' megvetése nem csak semmit sem lendíthete az eredeti hangok' kimivelésén, hanem azt még hatalmasan akadályozá; és e' fzerint' a' mi régenten a' nemesb félnek tetfzett, üdö folytával csinosulván mind inkább-inkább ennek szokásai amazoknak is nevedehete vala kelleme, 's érdeme. Hanem, fájdalom, mihelyt azok, kik a' nemzet kormányján állának, megvetvén mindent, a' mi honi volt, idegen nyelvet, ruhát, szokást felvettek, 's ezek által kívánák megkülönböztetni előbbségöket a' nélkül, hogy eszökbe jutott volna valaha: az egyesség, nemzetiség, 's a' pór' fzükséges pártolása az Egész miatt, mellynek ők csak egy parányi réfze valának. Így marada hátra a' hazai poézis, így a' muzsika, melly a' nemzeti pallérozódással versenyt léphetvén csudakép' szépülhete vala. Az alnép' sorsa sulyosan fekvéké untalan izmos vállán, 's ha olykor-olykoi vidámabb rés táma da is szívében: a' szomorú visszemlékezés terhes körülményeire azonnal megzavará örömének csekély forralmát. Innend a' honi dalokban ama hirtelen hanyatlás, kurtaság, 's átmenetel a' vígból kesergőre; innend a' nagy egyfzerűség, 's művészetlen fordulatok.

Mióta szerencsém akada a' hangművészet bájos titkaiba valamennyire beavattatnom: e' tárgyban minden figyelmem a' honi muzsikára igazoda, 's ha mostoha körületeim oly erőszakosan nem gátolják vala iparomat, talán már hazámnak bémutathattam volna valamit, a' mi e' részbeli parlagjának csak egy kisded részét tölthetné. Kopár valóban még a' muzsikai térünk, alig láthatni rajta itt-ott egy serdülő virágfálat; főképpen pedig a' Gitárra-való darabjaink oly gyérek — redeti daljátékaink nincsenek is — hogy azokat összehasonlítván a' csupán csak Bécsben évenként kijövő eredeti szerzeményekhez — tekintetbe sem jöhetnek. Mivel nálunk a' muzsikát leginkább cigányok űzgelik, 's azon kívül olyan Idegenek, kik mesterségökkel a' külföldön mit sem tudtak szerezni, a' mellett azt a' mesterséget közönségesen hasztalan, 's díftelen foglalatosságok' sorába helyezük: a' nemzeti zengzetek csinosítását tehát vagy önként elmellőzzük, vagy holmi kontrá kezeknek engedjük-által sajátunkat.

Kevés intézet lehetne oly sikeres a' valódi nemzetiséget megalapítani, mint ha a' serdülő magyar hölgy, 's a' reménydús ifjoncz érzelmök tüzeiben hazai szavakat zengeztetne Klavir, vagy Gitár mellett. A' szokás valóban mindenben egyedül nyertes. Minden városban néhány kopott német dalcicza forog a' tanulók' kezeiben úgy, hogy Pesten azokat halhatni, mellyek Kassán, N. Váradon, Debreczenben, Rozsnyón énekeltetnek. Hogy a' fiatalság nem épen ellensége a' szép magyar daloknak, világos jeleit láttam annak Kassán. Tanuló éveimben öszvefedtem némely dalokat, 's Gitárhoz alkalmazván azokat néhány barátimmal közlöttem. Kevés napok mulva ösmeretlen házakból annyi kérés küldött hozzám — bár csak nekik is adnám a' kedves dalokat, 's azokhoz többet gyűjtenék — hogy nem győztem a' kívánságokat elég gyorsan tellyesíteni. Azon üdőtől fogva készítettem valami 40 ujdonúj eredeti dalokat Gitár-kisérettel, mellyekhez több jeles Költőinkből szemelém-ki a' verseket. Hanem költségem nem lévén azoknak kinyomtatására — a' mi kivált minden kezdőnek szükséges, kinek neve még ösmeretlen a' hangművészi világban — mind ezig iróasztalom' birtokába maradtak. Szándékom lenne nékem muzsikai 's nevezetes énekes gyűjteményt bizonyos 's állandó cím alatt több fűzetekben megindítani, melly mint a' Németeknél Philomele, Thalia, Eudora 's a' t. mindenféle új 's a' régiékből nevezetesb danákat foglalna magában. Ilyen dalgyűjteményünk még nincsen.

Ezen kívül egyes Gitárra is vannak eredeti darabjaim, u. m.: Hét szenvképző eredeti Magyar. Tíz változat egy magyar dalcizára. Négy változat Bévezetékkel ezen népdalra: Itt hagynám én ezt a' várost 's a' t. E' mellett néhány töredékeim még mostan tekintetbe nem jöhetnek; mivel leginkább honi Operához készitődnek.

Ezeket csak átmenőleg emlitém-meg, jóllehet a' népdalokkal nem egészen szoros kapocsban állanak, de még is nemneműleg társulhatnak hozzájuk. Az említettem eredeti dalgyűjtemény hathatósan mozdíthatná-elő a' nemzetnek muzsikai kedvtöltését, 's ez által a' hazafuság is bizonyosan gyarapodhatna. Ha a' csinosb szerkezetű muzsika-darabok

közönségesbé lennének : csak hamar a' nép is részt venne belőlök, 's így az erkölce simítódna, ösmeretei terjednének.

A' régi 's mai köznépi daloknak egybegyűjtése is tetemes hafznára lehetne a' magyar literaturának, 's kivált szolgálhatna kalaúzul azoknak, kik eredeti magyar daljátékokat muzsikára tenni fázandóknának. Ezekben látnák-meg a' valódi magyar izlést lebegni, 's e' fzerínt a' körületekhez képest hamarább megtalálhatnák az eredetiség' nyalka zománczát. Nem azt értem én itten, hogy a' hangművész csupáncsak a' közönséges pórdalokból valami muzsikai nagy Egészet készítsen. Koránt sem! hanem egyedül oly esetekben, mellyek egyenesen a' nemzetiségre erányoznak, haszonnal segíthetsen emígy magán egy vagy más eredeti hangejtés 's átmenetel által. Több évektől óta kótába gyűjtöttem a' magyar nótákat, 's már kétfázon felül van azoknak fázama. Meg nem állapodhaték még abban : Klavirra é egyedül, vagy Klavír és Gitár-kísérettel, vagy csupáncsak ez utóbbik' kísérettel készítem-el azokat, 's a' verset valamennyit é, vagy csak egyet-egyét a' Kóta alá irjam. Ezt leginkább az határozhatná-meg, a' ki népdalgyűjteményem' kiadását nagylelkűleg elősegíteni akarná. Mint Dugonics a' példabeszédek, úgy én a' népdalokat különbféle vidéki lakosok közt szedegetém. Gömör, Toina, Abauj, Zemplín, Szabolcs, Bihar, Heves vármegyékben vala alkalmam hoffzabb üdeig mulatni, 's a' népet különbözö viszonzatokban láthatni ; Pest, Vefzprém 's néhány más Megyéből érdemes hazafiakkal öszvejevén a' tájjokbeli danáikat lekótázás végett magamnak elénekelní kikerém.

Azonban még sem állítom azt, hogy ezen kétszáz 's egynehány népdalnál több már nincsen hazánkban ; sőt lehet még egyfzer annyi, 's több is, de nékem még eddig nem leheté szerencsém többhöz juthatni : még ennyit sem láttam együtt a' németben, 's ha üdövel vagy én vagy más nehány dalt kikeresend, a' gyűjtemény természetesen tovább folytatódhatik ; nekem elég azon megnyugtató érzet, hogy a' dalgyűjteményt földünkön én kezdém-el.

[Ézután folytatólag : «A magyar nyelvtudomány eránt» 6^{1/2} lapnyi fejtegetés¹ Végül :]

N. Várad. Sz. András' Hava' 6-ikán 1831.

Mindszenty Dániel.

* * *

Egy évvel később kelt szöveggyűjteménye. Már nem küldhette el az Akadémiának, bár, mint írja, bemutatta és «Töle lelkesítő javallatot nyert». A kézirat borítékának belsején ez a bejegyzés olvasható : «A' m. t. társaságé Szidor Antal kassai prof. ajándékából L. 1837. kgy. 227. pt.

¹ Megtudjuk ebből, hogy évekig tanított gyermekeket «magános helyeken». Az ő számokra a' többi között szerkezteték — öfzve egy latán nyelvtudományt ; ... Én tehát magyarul tanítok gondolkodni az által, hogy a' latán nyelv' szabályait egészen magyarul tanítom. . . Hozzá szokván (a gyermek) . . . a' magyar kifejezésekhez, kevésbé fogja a' latán szavakat közikbe keverni, minél alig van valami útálatosb a' beszédben ; mert vagy egy vagy más nyelven beszél valaki, de tisztán szóljon — ez az igazi mesterség. A' szavakat három vagy több nyelvből egymással önként zavargatni hiú fittogítás és gyávasság.»

DSchFere (= Schedel Ferenc) Nyilván nem élt már akkor. Valószínűleg akkor került oda hangjegyes gyűjteménye is; ennek elülső borítólapja a százados hányattatásban leszakadt.

A szöveggyűjtemény címe és előszava itt következik.

Nemzeti | Dalgyűjtemény,
| ajándékul | a' barátság' és szere- | tetnek.
1832.

ELŐSZÓ.

Hazánknak több jeles íróji néhány év óta hallatják ohajtásikat' bár valaki találkoznék ki a' honi dalokat' a' benne foglalt képzetek' tiszta-sága, 's természetisége' s nemzeti egyszerű character-festéseik tekintetibül öszvegyűjtené.¹ — Nem annyira e' buzdító felszólítások, mint önfzenvedélyem ösztönze már akkor engem kivánt dalgyűjtemény' egykori elkészítésére, 's lassanként fzededetém a' fzükséges szereket hozzá. A' ki jól elgondolja, milly nehézségek kísérik az eféle tárgy munkálatját: könnyen megfoghatja, hogy több évnek le kellett folynia, míg fáradalmas munkámnak végét láthatám. Nem csak a' dalok szavait, hanem azoknak melodiáit is — mennyire körülményim engedék — szorgalmasan följegyezgetém, 's végre meglehető számú nemzeti dana gyűlékössze, mellyet a' magyar tudós Társaságnak — a' nemzetiség gyarapítójának — illő hódolattal szerencsés valék bemutatni, 's Tőle lelkesítő javallatot megnyerni. Ezen kegyes kedvezmény lépeti világ elibe dalgyűjteményem'; minekelőtte azonban annak jelen szerkezetéről közelébb ízámot adnék: jónak találtam némelly észrevételimet a' hangok 's éneklés természetiről, ugy különösen a' magyar dalügyességről röviden előterjeszteni.

Legtöbb szakadályokat támasztanak feszegetései olly tárgyak- 's tüneményeknek, mellyek tulemelkednek testi érzeteinken, 's csupán lelki szemlélődések huznak következményeket belőlök. E' szerint külömböztvén a' szemléelő lelki-erőnek kimíveltségi emelkedése, 's tapasztalatinak öszvelege: külömbözik az elvont tárgyak-feletti okoskodásának sükere, 's gyakran, igaznak, jónak, hasznosnak találja a' lélek azt, miről más alkalommal ellenkezőt állít vagy állított. E' viszony még szembetűnőbb a' különféle személyeki elmélkedések közt. Hanem még azon dolgokról is, — mellyek érzékeink alá esnek, 's természetökrül meggyőződhetnünk legközelébb önkainatunkban áll — külömböző képzetek támadnak. A' kor, nevelés, életmód, 's rend, éghajlat, társalkodás, véralkat, kormány 's más egyéb külhatások tefzik a' képzetek 's vélemények tarkaságát az emberekben érzékelhető tárgyak felől is. — E' tételnek megemlítése szükséges vala mondásim egy részének alapjául. —

A' muzsika — zene, hangicsa, éneklés — eredete, természete, ki-

¹ Helikoni kedvtöltés I. 80. l. Kulcsár. Haszn. Mulats. 1818. 8. sz. 's másutt Róthkrepi G. Tud. Gyűjt. 1829. II. Toldy és Fenyéry. Handb. der ungr. Poesie. N. Apáthi Kis Sámuel. Tud. Gyűjt. 1828. XI. 's Toldy, ugyanott; mások is.

iejlése 's emelkedése sokféleképp van előadva mind honi, mind külföldi irományokban ; vannak még is bizonyos péczezetek, mellyeknél minden állítás mintegy megáll, 's kezet fog a' 'szomszéd- vagy rokonával.

Két tekintetben szemlélhetni a' muzsikát : vagy mint magát a' hangok zengzetét, vagy pedig a' hangzengzet mesterségét. Első tekintetben a' muzsika : lelki beszéd, vagy : a' lélek ömledése — fakadása — hangokban ; melly tulajdonkép maga az éneklés vagy danolás — alapja minden egyéb muzsikai rendszernek. Másik értelemben a' muzsika : a' hangok öszveszerkezetének tudománya. Mind a' két fejezetbeli muzsika több alnemekre ágazik, 's hosszadalmas fejtegetések mezeje. Jelenleg főképp az előbbik értelmű muzsika — mellynek köszönheti eredetét a' mesterséges 's minden hangeszközök¹ lesz foglalatja szemlélődé sünknek.

A' mi eredetét nézi, én azt tartom : a' muzsika természeti erő mive, következőleg a' muzsikai tehetség az emberrel születik, 's ennél fogva mióta emberi nem e' földön tanyázik, azóta mindig meg van benne e' tehetség. Velem egyértelműleg beszél Böcklin Tanácsos is : Milly jeles ajándeka — ugymond — az anyatermészetnek az ember eredeti hajlandósága muzsikára, mellyel gondolkodó lényeit a' földön egyesíti.² — A' madarak senkitül sem tanulják a' hangicsálást, hanem velök születik azon erő, melly idejökkel mindinkább kifejlik, míg azután bizonyos határba kénytelen megállapodni okos észnek híja miatt, de a' mellett tanítás hozzájárultával a' mesterséges hangokban is elég előmenetelt tehetnek. Az embernek ugyan beszéd-tehetsége van, melly felér a' madarak hangicsálásával, sőt ezerferzert túlmúlja azokat : de feltehetnők e, hogy az eszes embernek csak illy szűken mérte volna ki lelki hatása körét a' véghetetlen Tökéletesség?

Nagyon silány lehet a' természetre hagyott embernek énektehetsége, hanem ez korántsem tagadja annak lételetét. Sok időbe 's változatokba került a' hangoknak csak azon kimivelése is, hogy bizonyos szabályu picziny daliczák — hol a' rímre még nem vala tekintet — támadhassanak, 's nemzetben folyvást éljenek. — Hogy az éneklés tehetsége az emberi lélekben eredetileg — 's Dr. Gall megmutatása fzerint az agyban — találtatik : bizonyosága annak a' muzsika kedvelése világnak minden népei közt, mint ezt az utazók hírlelik. Az igaz, másképp énekel a' Persa, mint a' Szerecsen, másképp a' nuova-zemblai, mint a' chinai, nem úgy a' reményfoki mint az europai lakos, 's itt különbözőleg az Angol az Olaszul 'sa't. De itt a' lelki alapterhetség még is ugyanaz, csupán a' külső behatások, 's körülmények változtatnak rajta, 's vagy magasbítják, vagy régi állapotjában hagyják.

Ha egy népnek bizonyos zengeményi a' közönséget vagy annak nagyobb részét mindannyifzor édes érzelmekkel betöltik, 'a' mennyifer

¹ Az ének — így szól Böcklin Tanácsos *Fragmente zur höheren Musik. Constanz. 1811.* — a' muzsikának sinórmértéke. Legyen az csak húsz évig eltiltva : a' muzsika közel lesz kimúlásához.

² Rothkrepf G. ur — Tud. Gyűjt. 1829 II 55. 1. — azt állítja : «a' Magyar-nak mintegy örökségül adta a' természet az éneklés organumát.» Miért csak épen a' Magyar-nak, 's nem Olasz-nak, Paraguainak 's más-nak is?

azon hangok fzíveikbe folynak : abbul származnak a' népdanák, népzenék, mellyek ugy szólnan egybizonyos szerzővel nem dicsekedhetnek, de annál szivesebb becsülést érdemlenek, minthogy a' közkedvezés az Egésznek sajátjává teszi őket. — A' népdalok leghívebben festik a' nemzet belső életét, gondolatjait, 's míveltségét ; ezek tartják-fel a' nemzeti fzellemet, 's eredetes tulajdonokat, és gyakran kűtfejei a' honi történeteknek. Ezekben az édes-lágy érzelmnek piperétlen fzavait maga a' természet az alsó ofztályi együgyű fíjainak sugallani szokta, 's há ugyan azon anyatermészet legpompásb fzíneket, változatokat, 's tüneményeket csillagunk növényeiben 's állatiban tud fzemeinknek mutatni : nem mondhatjuk e hogy az indulatok alacson ömlengése a' népdalokban fziute az ő míve, 's leghívebb tolmácsa azok lelki mozdulatinak, kiknek ajkaikrul felénk zengedeznek?

Minden nemzetnek vannak népdanái ; 's minthogy ezek hangokbul és fzavakbul fzerkeződnék, önként következik 'hogy minden nemzetnek poezisa is vagyion, az az költészségi tehetsége. Mértékérül, terjedtségérül, 's csinosságárul itt fzó nem lehet. Régi Görögökrül azt jegyzé - meg Hagedorn, hogy nálók előbb divatoztak a' dalok, mint a' betűk. Francziáknál hajdanta a' Troubadourok, német nemzeteknél a' Bardusok, egyiptombelieknél Almeh-'s Gazieh-ek 'sa't. terjefték a' nép' danáit.

Illy vádat olvashatni némelly írónkban : «a' Magyar más nemzetek mellett többféle okok öszvejövetelébül csak igen csekély mértékben poetai nemzet.» Nemzetünk, igaz, nem poetai, de még sem mondhatni, hogy csak igen csekély mértékben az. A' természeti költőtehetséget vegyük fzeműgyre. Tapasztalásbul tudom 'majd nem hihetetlen könnyűséggel csinál a' paraszt leány vagy legény akármirül egy pár strofát. Több ízben tanuja valék illy hangászi vagy is inkább költői ügyességnek, midőn munka közben, mint valami tudományos gyülekezetben verseket koholgattak a' dolgozók, 's egyfzersmind szabályos notát is alkalmaztattak rímjeikhez.¹ Ekép támadtak sok dalaink, mellyekben egézf — többnyire mindennapi — történetek foglaltatnak ; mint ezekben : Egy szép barna legény nálunk kezde járni [:L. a' kótában N°. 16:]. Minapában hogy kimentem az erdőre fát vágni 'sa't.² [:L. I. rész, 13. sz.:] Hogy a' Magyarok, mint napkeletiek,³ szerették az éneket orfzág telepítése óta e' földön — több bizonyosságunk van.⁴ Galeotti udvari könyvtárnoka Corvin Mátyásnak azt jegyzé-fel, hogy Hunyady a' maga kiseded fíjának lelkét hősdalok énekeltetése által készítgeté vitéz tettekre, 's a' gyermek figyelmét annyira tudá általok elfoglaltatni, hogy elszórákozásában az ifju étel 's italrul elfelejtkezék. Hihetőleg ama vitéz korban az eféle dalok ismerete egyik ágát tevék a' nevelésnek, bizonyosak lévén abban

¹ L. Tud. Gyűjt. 1829. II.

² Az egész dolog Zempl. vmegyébe kebelezett B* nevű helységben történt. Személy szerint ismériem azokat, kikrül e' versezet szól.

³ L. *Geist der Zeit* IV. Band 1. Heft. 1811. és *Das Ausland* 1831. N°. 46. 's követc.

⁴ Tud. Gyűjt. 1829. II.

a' szülék, hogy ilyenek csudakép terjesztik a' nemzetiséget, 's gyökere-sítik, minthogy minden, a' mit gyermekkorában hallott látott az ember nagyobb élénkséggel érdekl, 's buzgóbb áhítatra gerjeszti annak emlékezete, mint a' mit későbbi fagyévek plántáltak fejébe.

Nem csak meghitt házi körökben, a' mezőn 's vendégségben, hanem táborban is szoktak énekelni őseleink,¹ a' mint ezt Bonfin is felírta, a' hol beszéli-elő, hogy kenyérmezei híres győzelem után, melyet Báthory és Kinizsi a' Törökön nyert, vidor danolás mellett végeztetett az estlakoma 's hevenyiben-koholt versekkel dicsérik a' katonák vezérjeik vitézségét.

Mindezek 's több egyéb bizonyosságok, melyek más írók munkájikban találatnak, 's itt rövidség végett csak megemlítették — elég világosan megmutatják a' magyar nép dalnoki, 's költészeti természetes ügyesség- 's könnyűségét.

Némelyek azt állítják, hogy a' magyar nemzeti muzsikának fő bélyege gyász és fuzmorúság,² 's ennek okát a' nemzetnek mintegy eredeti tulajdonából 's a' hazának egykori politikai gyászos helyzetéből következtetik. Sőt Balla ur a' magyar friss nótá eredetét is tótnak mondja, 's azért ki akarná írtatni a' többi komoly hangzredékből.

Átaljában ugyan e' vagy ama nemzeti muzsikát — éneket — szépségnek, kellemesnek, vagy fülsértő- 's kellemetlennek mondani annyit tesz, mint ha valaki Szerecsennel el akarná hitetni, hogy feketénél sokkal bájolóbb a' feje szín. Ez egy részint a' nemzeti szentségek sorába tartozik, más részről pedig a' nevelés, izlés, 's más egyéb okok szülik e' tárgyban a' különböző ítéleteket.

Midőn a' nemzeti hangok minősége szóban forog — itt csak a' magyarhoniakat értjük — : öszve kell gondosan vetni Jelennel a' Multat ; milly indulatok 's tettek bélyegzék hajdan a' nemzet közönségét 's millyenek uralkodnak benne mostan : onnan ki fog világlni, milly természetű lehetett a' muzsikájok akkor, 's millyenek kell — legalább kellene — lennie most. Ilyen öfzve hasonlítás viszony megmutatandja valódi bélyegét a' nemzeti hangömlendezésnek, jóllehet a' mostoha körületek időjártával sokat kimázolhattak eredetiségiből. Mikor t. i. legközelebb állt a' nemzet — az egész néptömeget, nem annak egyes szakadályát mondom — eredeti tisztaságához mind erényei — mind cselekedetiben : azon-időszaki hangejtés legbiztosb próbául szolgálna a' nemzeti muzsikának, 's így a' nemzet muzsikai characterének képzetére.

Szemközt állítván a' régi történeteket mostaniakkal azt találom, hogy nemzeti nótáink fő bélyege nem a' fuzmorúság, hanem : komolysággal vegyült méltóság, vidám kedv, egyszerűség, 's büszke fürgesség. Szépen értekezik e' tárgyról Rothkrepf Gábor ur, Tud. Gyűjt. 1829. II. — A' tisztelt író elég világosan megmutatja, hogy nekünk fuzmos dalaink, 's táncz-nótáink dur-hangbul is vannak, melyek fuzinte mint a' mol-

¹ Tud. Gyűjt. I. eszt. II. Köt. 43. l. Wallaszky Conspect. Reip. Lit. in Hria.

² Krüchten József, *«Musichwesen in Ungarn ; Caecilia»* című folyóiratban, 20. Heft. — Balla Károly, Tud. Gyűjt. 1823. VII. Kisfaludy Sándor regéinek előszavában ; N. A. Kiss Sam. Tud. Gyűjt. 1828. XI. — Baldamus Károly, *Spiegel für Kunst. Eleg. und Mode.* — 1832. 85. l.

hanguak, eredeti 's nemzetiek. A' fzomoru nótáink eredetét annak tulajdonítja, hogy a' Magyar keleti nemzet lévén a' keleti szomorhangokat is sajátul megtartá. Én azonban úgy vélekedem, hogy a' molhang nem mindig jele a' fzomorúságnak, mint ezt a' hangszerzők jól tudják. Forró érzelem, szerelmi elragadtatás, lelki fölemelkedés, méltóság, elfzánás, epedés, 's más illy fenbuzgalmu indulatok is molhangok által jelentetnek, 's azért a' komoly hangszerzemény nem mutatja azt csupán, hogy fzomorú a' nemzet, hanem hogy képes is a' legmagasb lelkesedés elfogadása 's táplálására. Más megint a' fzomorúság, melyet a' fzenvedett gyötrelmek facsarnak-ki fzívből, más pedig mikor

— mosolyg a' fájdalom,
Ha édesebb, mint keserű,
'S jobban emel, mint sem nyom. —

Magyar fris nótákrul állítja — 's teljes joggal — az említett értekező ur, hogy a' miénknek stilusa nagyon különbözik a' tót fris-notájkétül, 's amazok eredetisége annyira remek, hogy azt semmi más nemzeteknél fel nem találhatjuk.

Több írónk tesznek arrul említést, hogy hajdan a' Magyaroknak tréfás mulattatójok, 's dalosaik voltak. Béla király névtelen jegyzője az előfzavában írja, hogy a' nemes magyar nemzet 'eredetének 's minden tetteinek hírét hamis pór mesékből, vagy *ioculatorok* — [:kik *trufator*-ok, az az: tréfásoknak is nevezettek:] csacska-énekeiből merité — — — másutt ismét [:Cap. 25. 42.:] említi a' *ioculator*-okat. Olyan dalosokat királyok is tartottak udvaraikban, 's bizonyos jószágokat rendelték tartásukra.¹ De más írónk is hitelesen bizonyítja, hogy a' Magyaroknak *tréfás* énekeseik, 's dalosaik voltak,² 's így nem olly muzsikusok lehettek azok, mint a' kik most rendszeren játszá a' magyarhoni hangokat.

Ezekbül kitűnik, hogy a' régi Magyarok muzsikája 's éneklése nem volt olly fzomorú, mint a' mostani többnyire fzokott lenni, mert amúgy tréfásoknak nem nevezék vala a' komor énekeseiket, sem nem tartották volna őket udvaraikban, ha a' természetök inkább mélaságra, mint vidorságra hajolt volna. Tudjuk 'a' rászto — *hypochondriacus* — 's egyéb szomorgó ember undorral tekint a' vigadalmi zajgásra, 's kivágyik belőle, valamint ellenben a' vígmérsékményü ember untalan kaczagó gyülekezeteket keres, 's fzándékosan olyanokat gyűjt maga körül.

A' csapások melyek az egézf nemzettestet földhöz sújtják, kétségkívül nagy változást okoznak annak fzellemében, kül- 's beltársodásában, úgy fzinte a' békés kormányfzer is fordulatot tehet a' nemzet lelkén: mindazáltal a' való eredetit nem képes végkép kioltani kebléből. Az Angolnak hasonlólag nincs hangáfzi lángesze, a' mi leginkább nevelésének, 's társasági rendezkedésének következése vala eddig;

¹ L. *Vindiciae* anon. 215. l. Sed *et* sui Regibus Hungariae fuerunt ioculatores 's a' t. [„Jószágokat“ á-ján pótoltuk az ékezetet.]

² L. Gróf Majláth Ján. *Magyarische Gedichte*; Stuttg. und Tüb. 1825. *Cornides vindiciae* anon.

jelennen ő is finomabb 's ügyesb a' hangmesterségben.¹ Az Olasz még most is természetinél fogva leghajlandóbb a' szépművészetek — millyenek a' poezis, 's muzsika — gyakorlatára. A' közembernek is szinte csak bábjáték hirtelen akármiről verset csinálni — a' mit honosinknál is észre-vehetni, milly viszonyban? nem akarom apodictice meghatározni — mindazáltal művészeti csinosodása az Olafznak sokkal hátrább áll a' többi europai nemzetekétől. A' fzellemi szabadságnak tartós nyomtatása szüli ezen elmaradást, 's hidegülest;² de azért még sem mondhatjuk, hogy az Olasz természeti tulajdonsága léhaság, tespedés, 's dőre ügyetlenség a' művészetekben. 'S ha külső jelenetekből elég biztosan lehetne következtetni: valyon a' magyar paraszt' dolce far niente-je nem azt gyaníthatná e, hogy muzsikai ügyességének — ha az éghajlat csekély külömbőségét elvonjuk — olyannak kellene lennie mint az Olafzé, kinek dologtalansága csak a' Magyarban akad társára, meg az amerikai honfűlöttekben. De itt ismét ha lélektudományilag 's összehasonlítgatva vizsgáljuk e' dolgot, nem állíthatjuk a' henyélést magyar pór természeti bélyegének, mint ez inkább a' forró-égalatti Olafzban van. Sokan a' mohácsi vezedelmet mondják nemzeti character 's véle együtt muzsikai vidámságunk hóhérjának. Szörnyű sebek lehettek azok, mellyek annyi időtől óta bé nem hegedhettek. A' természet változatlan törvénye fzerint tartósb bennünk az édes érzet emlékezete, mint a keserűé; itt pedig ellenkezőt kellene hinnünk. Tehát a' századok helyre nem ütheték még a' nagy veszteség mérlegét kegyes jótéteményeikkel? Valóban nem! de másutt van a' baj, nem a' mohácsi vérhely következményiben! —

Ezekből azt huzom-ki, hogy hajdani muzsikája a' Magyarnek characterében külömböző volt a' mostanitól, — ha nem is egészen, de bizonyosan annak fővonásiban — 's reméllem 'lesz még muzsikánk, mellyben a' fzivemelő komolyság csudakép fogja váltogatni a' méltóság-'s enyelgő vidorságot — ha a' tiszta nemzeti szellem mélyebb gyökeret verhet azok szívébe, kik elég gondatlanok az illyesekben is balgatagul követni 's majmolni a' módit — szokányt. — Az emberiség becsülése, szabadság érzete, köz jólét, 's célirányos nevelés lelkesekké teszik rendszerint az egyeseket, 's így magasul a' haza morális ereje, vidámsága. Lassan fejlik-ki a' nemzeti nagyság, valamint fzinte csak koronkint törped-alá korcsnak a' legvirágzóbb nép. A' Magyar lelke romlatlan még, 's így valamint más intézkedésben, úgy nemzeti daliban is ingatlan alapokra állítandja a' tiszta nemzeti kinyomást.

A' Magyar 'keleti népek példájára nagyon fzereti fényes hasonlatokkal megrakni daliczáit. Néha jól állnak 's illenek az eféle ragyogó kitételek a' gondolathoz; de sokszor csak rimelés kedviért idéztetnek-fel, 's a' gondolatot első tekintetre összefüggetlennek képzeltetik. Azonban további fürkészés megmutatja, hogy az egyedül fenhéjázó, csapongó indulat ömlése. Illyen e' dal: Elmentem én a' szőlőbe 's a' t. [!l. a' kót. N° 17:] Itt a' legény szőlőbe egész menetelét, az alatt támadt

¹ L. Schütz's *Allgemeine Erdkunde*. «Groszbritanniens». Wien 1831. 39. 1.

² L. Schütz's *Allgemeine Erdkunde*, Wien 1831. «Italien» 22. 1.

gondolatjait, fzi ve érzeményeit, visszajöttét, 's fzerelmi ömlengését milly egyfzerú, 's még is milly fellengő ecsettel festi. Ilyen a': Veres bársony-süvegem 's a't. [:N° 81.:] Előbb hetykélkedik veres bársony-süvegében a' nyalka legény; azután ezébe jön hogy régen nem látta Kedvesét, u. m. kinek fzemébe örömet tüntetné most fzemélyét, mivel a' magyar f szabásu veresbársony-süveg különösen megszépíti kerked barnapiros orcáját. Alig végzi e' fzemlélődést, legott babájának ajtaja előtt terem 's béereztésért könyörög.¹ Itt a' bébocsátásnak közbenjött jelenete újolag elmaradt 's menten a' két fzeretők beszélgetését, 's fzerelmi vallomásukat adja-elő. Hasonló szerkezetű e' dal is: Árok, árok, be mély árok 's a't. [:N° 35.:] Régen várlak 's a't. [:I. Rész 170. sz.:]

Az alnépnél szó fzüli a' gondolatot, nem viszont gondolat a' fzót; azért többnyire az előbbi strófának utószava vagy képzete a' következő strófában más képzetet állít-elő, melly gyakran semmi kapcsolatban nem áll az előbbenivel, mint ezekben: Csak azért fzeretem a' magyar menyecskét 's a't. [:I. R. 5. sz.:] Megint azt is vehetni-észre, hogy a' magyar népdalok legtöbbször úgy készülnek, mintha kettős-beszélgetést ábrázolnának, vagy egy előre-bocsátott kérdésre a' további forok feleletül fzolgnak mind végig. Hasonlók: Vigy-el engem, édes lelkem 's a't. Elmehetsz drága madár 's a't. Jaj, anyám meghalok 's a't. Bakonyi Jutka hol valál 's a't.

A' magyar népdalok — Kölcsey fzerint² — két osztályra szakadnak. Az első *történeti* népdalok, mellyek historiai esetekről szólnak. Másik osztályban *lyrikai* ömledezések foglaltatnak. Igen régít egy osztálybul sem mutathatunk; a' háborus idők zivatariban többnyire elvesztek, minthogy nem is akadt ember, ki fentartásukról gondoskodott volna.

Lyrikai népdalok tágasb poetai ügyességet tetznek-fel, 's bizonyos rendfzabásokat kívánni látfnak, a' történetiek honi historia tág mezéjén fzedik a' fzükséges anyagot. Szoros értelemben véve tehát a' magyar népdalok csak némileg hasonlíthatnak a' két említett osztályhoz, mivel nálunk a' nép minden művészeti f szabály, 's történetek ismerete nélkül csupa természeti ügyességénél fogva készítteti danájit.

Magyar poezis kézi könyvének tudós kiadóji népdalok alatt csak azokat akarják értetni, mellyek közvetlen a' nép alofztályátul vevék eredetöket. Ezeknek gyűjtögetése valóban terhes; mert a' nép' dalosai valamint rögtön alkotnak rímet, vagy dalt, úgy el is felejtik, vagy más-kor egéfzen megváltoztatják, vagy csak némelly kitételeit. Vélekedésem szerint lehetne tán a' népdalok sorába — nemzeti dalok gyanánt — azokat is állítani, mellyek a' miveltebb felekezet vigadalmi köreibé mintegy közakarattal felvétettek. — E' tekintetből három részre osztám dalgyűjteményemet. Az *első rész* azokat foglalja magában, mellyek vagy egyenesen az alnép szájából, úgy a' mint öket a' felhevülés pillanatja szülé — csinótás nélkül vétettek, vagy pedig némelly írónk

¹ Bővebb magyarázatját ennek olvashatni a' Tud. Gyűjt. 1828. XI.

² L. Élet és Literat. I. 50. l.

a' nép gondolkozási, 's érzési logikáját, előadási módját, annak fordulit a' nyelvben 's kedvencz-ejtéseit utánozni akarván népdalokat készítettek, mellyek nagyjából közdivatba is jöttek. — *Második részben* azon dalok állanak, mellyekben a' gondolatok füzergalmasban meg vannak válfaztva, 's mesterségesben egybefűzve, többnyire pedig nem tudatik a' szerzőjök. — *A' harmadik részt* azon csinosb-szabásu dalok foglalják, mellyek többnyire koszorús íróink- vagy zsebkönyveinkből szedettek, 's közkedvezést érdemlettek, 's magas ihletést, és kidolgozás gondosságát láthatni bennök. — *Toldalékul* mind a' három — de kivált az első-osztálybeli némely daloknak eredeti melódiájok verseikkel együtt közöltetik.

Az egész fáradsalmas munkámban e' főirány' a' mívelt hazafi osztálynak — mellynek leginkább tehetsége van könyveket olvasgatni — kellemes elfozorakozást, 's mulatságot szerezhetni — lebegett fzemem előtt. A' népdalok hatalmas buzdítóji 's ápolóji levén a' nemzeti fzellemnek azon ragyogó polgárfelekezetünk, melly eddig csak a' külföldön kerese érdeketest az emilly alacsonröptü gondolatokban unatkoznék elejente; a' fellengőbb-tollú készítmények pedig lassankint magokhoz, 's imgy majd az Egészhez is juhászíthatják. A' melódiákat könnyü stílusban, 's gitár-kisérettel megtoldva tevém-fel, hogy ezen az énekszóhoz alkalmas hangszerszám mellett azok is kik nem egészen ügyesek az illő hangkiséret kitaláláfában — kedvök szerint akárhol mulatkozhassanak. Midőn a' lélek indulatja bár melly okbul felhevülésig magasul, midőn a' csöndes megelégvés, honszeretet, 's édes remény kitör keblünkbul: leggyöngédebb táplálékot ad a' szívnek 's léleknek nemzeti dalok éneklése.

A' szétfzört népdal-töredékeket, a' mennyire lehetett, kerekded egészzé olvalztám különösen figyelvén a' gondolatra, és szótag-mennyiségre. Például a' 17. sz. alatti másképp jött-ki, mint azt a' «Haszn. Mulats. közölték [1818. 8. sz.:] hasonlólag a' 22-iki dal is [1818. 32. sz.:] 's a't.

Azon, kérem, meg ne ütözzék senki, hogy némely dalt másképp hallott valamivel, vagy verseit másképp olvasta, mint a' hogy itt találtatnak. Kezemben volt fzámos írott dalgyűjtemény, 's igen sok verset találtam magam is, melly minden kéziratban különböző alakban jött-elő. Hazánkban az eféle dalfüzérekkel főképp az Ifjak szokják megtifzteni Kedveseiket, 's ahoz képest a' mint valamellyik élénkebb színéssel 's lángolóbb ecsettel öngerjedelmét festeni képes, a' dal' értelmét a' fzerint módosítja, itt-ott megmásítja, megrövidíti vagy megtoldja, gyakran hölgyeink is némi tetszetes változatokkal kiirogatnak sok dalt magoknak; — innen van a' különbözős!

Még egyet kell megjegyezmem. E' dalokban senki sem keressen muzsikai remeket; mert minden hangszerzemény azon az eszközön tüntetheti-ki egyedül valódi szépségét, mellyre eredetileg készítettett, 's így a' népdalok csupáncsak éneklés által lehetnek díft 's érdemet.

E' dalgyűjtemény, — kivált ha melódiás része terjedékesb lenne — a' mi rajtam nem mult — kalauzúl fzolgalhat idővel azoknak, kik eredeti daljátékot muzsikára tenni fzándékoznának. Ezekben látfik-meg

a' valódi magyar izlés, 's imígy majd a' körületekhez képest több eredetiség rejtőzhetnek az eféle honi szerzeményekben. Ha épen nem is lesz — mingyárt — Vaudevill-játékfinünk, de legalább daljátékainkban közbefzórva lehetnek az eredeti danákhoz hasonló melódiák, melyek bár melly együgyű parafztot is sokkal mélyebben érdekelhetnének; mint Rossini rulládái. — Ne gondolja azonban senki, hogy már ennél több dal nincsen honunkban; van még bizonyosan, 's minden idén új készül. Később ha Izükséges lesz, e' gyűjteményt Izaporítani lehet; nekem eddig elég örömemre válik, hogy én egy csomóban legtöbb népdalt közölhettem.

Mindszenty Dániel
Gömörifi

* * *

A *Toldalék*ban, ígéri az előszó «mind a' három, — de kivált az elsőofztálybeli némely daloknak eredeti melódiájok verseikkel együtt közölitetik». Úgy látszik, mire a *Toldalék* kidolgozására került a sor, megváltoztatta eredeti tervét, talán hogy szaporítsa a kiadandó szövegek számát. A *Toldalék* ugyanis nem a szöveggyűjtemény dallamait hozza, hanem csupa másszövegű dallamot, egyetlen kivétellel. A szöveggyűjtemény 174b. lapján, a III. részben «Vidulás» címen találjuk a «De mit töröm fejemet» kezdetű dal egy versszakát. Alatta ezt a jegyzetet: «L. alább ezt a' dalt Kótába 74. szám alatt». Majd a 175. lapon: «E' nótára következő két dal is megyen, mellyet a' köznép számára készített valaki.» Utána olvashatjuk I. alatt «Megvirrad még valaha...» 2 versszakát, majd II. alatt ugyanannak egy 3 versszakos más változatát. A *Toldalék* 74. száma csakugyan a «De mit töröm fejemet», de itt már 4 versszakkal, alatta a szerző neve: Horváth Ádám. Utána pedig: «Mások még ezt tevék hozzá:

Hogy sokáig éljeteK
Iszom én is veleteK
Egy pohár bort;
Ha köztetek lehetek,
Sokasítom veleteK
Én is a sort;
Ha veleteK Nem lehetek,
Jaj de bánom:
Mert unalmas
A' magános
Dínom-dánom.»

Horváth Ádám gyűjteményében a 88 sz. alatt találjuk ezt a dalt, 97, 98, 233, 331 alatt más-más szöveggel hivatkozik rá, «De mit töröm» 3 versszakkal a 233 sz. alatt található. Mindszenty közléseivel csak az első versszak egyezik.

Érdekes, hogy e dallamnak dúrváltozatát is felveszi 72. sz. alatt minden megjegyzés nélkül, Verseghy szövegével, aki ezt már 1806-ban, majd 1807-ben közölte (Magyar Aglája, Magyar hárfás), innen adta

ki Bartalus (M. Orpheus, 1865., 43. l.). Horváth Ádám dallama is, bár ez az ő kéziratából nem állapítható meg biztosan, inkább dúrnak látszik.

Kérdés, miért elégedett volna meg Mindszenty 88 dallam közlésével, holott első cikke szerint már 1831-ben kétszázon felül volt kótázott népdala. Talán a többi ki sem dolgozta kísérettel, alig merve remélni 88 darabjának megjelenését. Nem is látott az napvilágot soha. Sokat érne, ha előkerülne még gyűjteménye I. részének 189 dallama, közte az «alnép szájából» vetteké. Szövegei ugyanis igen jók. Becsülte őket Erdélyi is, hisz 100-nál többet közöl belőlük, köztük igen terjedelmeseket, úgy hogy mondhatjuk, a három kötet anyagának javarésze Mindszentytől való. Legalább egyetlen más gyűjtőtől sem vett át ennyit Erdélyi, holott vannak, akik mennyiségben meghaladják Mindszentyt. Ez az érdeme rejtve maradt, minthogy Erdélyi sehol sem ad számot róla, kitől mit vett át.

Erdélyi igen kevés javítanivalót talált Mindszenty szövegein. Legtöbbjét szó szerint közli. Ahol változtatott, nem mindig szerencsésen tette. A Lengyel László egy sora pl. (Erdélyi I. 407.)

Mind ezüstből és aranyból

az eredetiben (M. kézírata I. r. 124. sz.) így van:

Mind ezüstből sáraranyból.

Fonetikai átírása (majd minden hosszú *i*, *ú*, *ü*-ből rövidet csinált) megváltoztatta a ritmust.

Lehet, hogy Erdélyi eltérései a forrásoktól nem is mindig szándékosak. Sok talán csak másolási hiba. Így a II. 33. l. 59. sz. dal öt-soros versszakokból áll, a 3-ik szak utolsó sora egyszerűen kimaradt, pedig M.-nél megvan. (I. r. 169. sz.)

Már e futólagos összevetés is meggyőzhet mindenkit, hogy Erdélyi anyagát igazában megismerni, esetleg újra kiadni csak a kéziratok alapján lehet. Szövegeinek a kéziratokkal való összevetése sürgősen elvégzendő feladat. Az irodalomtörténet súlyos mulasztása, hogy eddig nem került rá a sor. Erdélyi szövegét mint végleges adottságot fogadták el, elemezték, építettek rá, holott ő maga bejelenti (I. k. XI l.), hogy forrásain önkényesen változtatott: «Sok dal lesz itt, melyet senki nem hallott úgy, mint általam közöltetnek, mert némelyik három, sőt négyből is van összerakva, a különböző beküldések szerint.» Stflus-beli és fonetikai változtatásait nem is említi. Közlésében ezenkívül a gyűjtemények táji, nyelvi, személyi egysége vagy jellegzetessége is eltűnik. Így hát sem szövegkritikai, sem néprajzi szempontból nem kielégítő.

* * *

Udvardy Cserna (Cherna) Jánosról (1799—1890) már többet tud Szinnyi (M. Irók 14. köt. 609.), bár kéziratot dalgyűjteményét nem említi. (T. Ak. kézír. Népköltés. 8°, II., 52. sz.) Foglalkozására «földmérő» volt, e szakban P. Horváth Ádám és Gáti István után már a harmadik, kinek zenei érdeklődése hiányzó szakemberek munkáját volt hivatva pótolni.

Gyűjteményének címe és előszava így szól :

Eredeti | Nemzeti Danlok' | Gyűjteménye, — |
Leginkább a' Pór ifjúság | szájából. |
feljegyezgetve | Udvardy János | által. |

1832.

A magyar Danl mind, (:még a' leg frissebb is, ha halkal mondják:) szomorú. —

Talán azért mert a' robot alatt kiszarolt koldus népnek már víg danlrol képzete sincs.

Ha ez az oka, úgy rövid időn, se víg se szomorú danlja nem leffz a' fzegény magyar pórnépnek mert a' nyomorúság elfelejtkezik a' danlrol.¹

Jóllét nélkül egy ország sem virágzik, annyival kevésbé gyümöltközök. — Jól megy ott már a' dolog, hol a' munkás nép uton ut félen énekel danol, — és nem csak apraja, de örege is, — nem mint most, a' kortfmából.

Jegyzés.

A' magyar, a' danolásban is, mint mindenben, különös, és eredeti.

Mi varázs, mi bájos erőnyye legyen a' magyar nótának? azt nem az írásban leírt, vagy a' kalendárban kinyomtatott pór danlocskából kell meg ítélni, — óh ez még ideát sem képes az idegenbe az írást teremteni, bár magába véve akár versnek, akár poezisnek talpra esett legyen is. Olvassa p. o. az idegen ezen sorokat :

Nem anyától lettél,
Ró'sa fán termettél
Piros pünköfd napján
Hajnalban születél.

akármint felfélesnek találja is, 's ítélni is ennél fogva a' magyar pórnépi gondolatokat, — még sem képes azt képzelni, minő ez a' danl akkor, ha danolják? Úgy van, — nem elég a' magyar pór danlot csak leírni vagy kinyomtatni, — mert ez a' maga kótájától elválhatatlan, — sőt még kótával együtt is, csak árnyéka annak, a'mint az danoltatik, — igazi erejében, magának a' pór ifjúságnak szájából kell hallani ott, a' hol az, a'maga szabadságában 's jókedvében lévén, fesztelen (:ungenirt:) 's bátran kiereszkedhetik, — p. o. szüreten, kukoricza fosztásban, 's más efféle közös munkákon, — néha innep napi délesten is.

Ha tehát ezen gyűjteményemben a' magyar danlok csak sorait írom le, 's közlöm máfokkal, úgy gondolom hogy fél munkánál is kevesebbet teszek, holott ez a' munka még a' kótákkal együtt sem egész igazság szerint.

De minthogy az író már ennél többet nem tehet : azért a' danlok

¹ Hasonlót mond dalainkról Bölöni Farkas Sándor: Utazás Észak Amerikában. II. kiad. 1835. 20. l.

feljegyzésében feljegyeztem azoknak nótáikat is, mert nem tudom a' danl bájolóbb-e, vagy a' nótája?

Minthogy pedig mu'sikát nem tanultam, hanem ebben is csak encyclopaedicus, vagy kontár vagyok, mint másban; — azomba annyi időm soha sem jutott, hogy ezen nóták végett muzsikussal egyetértve dolgozzam: tehát ha a' notának kótára való feltétele nem tökéletes, arról engedelmet kérek. Én ugyan el tudok rajta menni, — de talán más is laffanként elsyllabizálja Kótáimat, mellyek hátul vannak egy csomóba az íráf után ragasztva. Minden danlnak száma rávezet a' hátul lévő kótájára is.

Én minden nótát c tónusból tettem fel, mert ez nekem legkönnyebb, — de a' kinyomtatásban jó volna valamely muzsikussal által, klavérra feltéve mindeniket azon tonusra tenni, mellyre illik.

Továbbá én a' kóta között nem fzenvedhetem a' felemelő § és a' lenyomó p jeleket, — ennek elkerülésére minő rövidféggel éltem? Megvan jegyezve leghátul a' kóták kezdete előtt.

Gyűjteményemben vannak olyak is, mellyek nem pór danlok, mellyek már sokszor talán ki is vannak nyomtatva, — ezeket csak egyedül a' Nótájok kedvéért jegyeztem fel, mert ha a' versök ki van is nyomtatva, de nótájok bizonyosan örökre elveszne, nyomtatásban nem lévén.

Az olyant, mint: *Földiekkel játszó*, fel nem irtam, mert az már nótáftúl együtt lételez. — Azomba, nem ártana a' nem pór danlok is, vagy azon finumabb áriákat, mellyekkel a' miveltebb rangbeli ifjúság él, nótáftúl együtt szinte egy külön könyvbe öfzve fzedni, 's folytatólag ki adni. — Hogy így a' *Földiekkel játszó* forma nemefebb áriáink is, ne dirib darab gyűjteményekbe le kótázva, hanem egy rendes authenticus nemzeti Nótás könyvbe, — az az systematice, — az az, minden a' maga helyén légyen, 's mind beünket éleffzen, mind pedig a' maradékra úgy száljon.

Mint a' templombeli énekeinknek, 's Poétáinktól kézfűltt nemefebb áriáinknak egymáf után rendeffen következő 5—6 's több verseik vannak: ez a' pór danloknál ritka eset, — többnyire minden vers maga magában egy tökéletes periodus, vagy epigramma lévén, a' rendre nem nagy vigyázat van, öfzve danolnak mindent, a' mi csak azon mértékre ráillik. — Ez az oka, hogy nem mindenütt minden danlot egy notára danolnak, hanem egy helyen egy, máshol más nótára, úgy hogy az egyenlő mértékű verseknek nótái úgyfzólván közöfsek, mint Cicero mondja Amicorum omnia sunt comunia.

Ezen okból talán legjobb volna ezen danlokat, 's még az ezután leendőket is mértékjök, vagy syllabájok fzerént claffificálni, — 's mint-hogy, egy — két — három — syllabájú vers talán nincsen vagy nem leffz: tehát elfő claff.fba jönnének

a' 4. *Syllabások* p. o.

nő 33. Álom, álom,
Édes álom,
Volt szeretőm
Tizen három.

és nő 102. Cserebogár,
Cserebogár,
Mondd meg nékem
Mikor lesz nyár? &ct.

Második classifba az

5 *Syllabáffak* p. o.
nő 91. Hej Lucza Panna. &ct.

és nő 121. Érik a' szőlő,
Hajlik az ága. &ct.

Harmadik classifba a'

6 *Syllabáffak* p. o.
nő 82. Ha engem elvinnél
Magadévá tennél
Óh be boldog lennél
Mindig innál ennél.

ilyenek sub nő 10. 17. 25. 40. 80. 82. 86. 88. 93. 95. 96. 98. 110.
111. 113. 120. 123. 134. 148. 151. 157. 169. 178. &ct.

Negyedik classifba a'

7 *Syllabáffok* p. o.
nő 50. Elmehetfz drága madár &ct.
item (sic): nő 52. 54. 67. 94. 100. 104. 125. 127. 129. 136. 138.
139. 146. 149. 150. 154. 158. 159. 162. 164. 171. &ct.

Ötödik classifba a'

8 *Syllabájúak* p. o.
nő 9. Halavány hold bús világa &ct.
item: nő 1. 2. 4. 7. 8. 14. 11. 15. 19. 22. 27. 28. 32. 35. 37. 39. 59.
61. 65. 74. 81. 84. 90. 99. 101. 103. 106. 108. 109. 112. 119. 130. 132.
135. 137. 140. 142. 145. 152. 155. 170. 192. &ct.

Hatodik classifba a'

9 *Syllabájúak* p. o.
nő 122. Sárga csizmás Mifka fárba jár.

Hetedik classifba a'

10 *Syllabáffak* p. o.
nő 12. Cserebogár Sárga cserebogár &ct.
item: nő 18. 29. 116. 73. 153. &ct.

8dik classifba a'

11 *Syllabájúak* p. o.
nő 117. Meg akarok házofodni Románé &ct.
item: nő 3. 31. 34. 55. 144. 147. &ct.

9dik classifba a'

12 *Syllabájúak* p. o.
nő 66. Búcsúzni akarok drága kincsem tőled. &ct.
item: nő 76. 118. 141. s at.

10dik classifiba a'

13 Syllabájúak p. o.

n° 49. All a' verbunk tánczoljunk nofza kún legények &ct.
item : n° 85. 114. &ct.

11dik classifiba a' (:14 Syllabájú nem lévén:)

15 Syllabáffak p. o.

Halni mégyek oh ne-légyek áldozat kemény egek &ct.

A' több következő classifokba jönnének ofztán a' kevertt mértékűek, mellyeknek nem minden soraik ugyan azon egyenlő, hanem sokfélekép változó symmetricus rendet követnek. —

Azomban ezek csak az én álmaim.

Én ezen gyűjteményemben másképp classificáltam danljaimat, az ő természetű erényök fzerént, 's így lett az elkezdett rendből 9 Szakasz, e' szerént.

1ső Szakasz. — Bú danlok. (1—20)

2ik Szakasz. — Mese danlok. (21—40)

3ik Szakasz. — Verbung danlok. (41—60)

4ik Szakasz. — Bucsú danlok. (61—67)

5ik Szakasz. — Pásztor danlok. (68—74)

6ik Szakasz. — Márs danlok. (75—79)

7ik Szakasz. — Bohókák 's allegóriák. (80—164)

8ik Szakasz. — Borzó danlok. (165—179)

9ik Szakasz. — Áriák. (180—202).

[Folytatólag 246-ig még egy füzet vegyes dal, az alább említett «Toldalék.»]

Ez a' Classificatio talán nem lenne rossz, ha valakinek több ideje volna mint nekem a' danlokat illendően a' magok classifokba jobban öfzve válogatni.

És én azt gondolom, hogy talán a' verseket vagy is a contextuft ezen systema fzerént kellene kinyomtatni, a' kótákat pedig hozzája amaz elébb elő adott, a' syllabák mértékén épültt systema fzerént lithographirozni, — így egy az, hogy mind a' két systema is lételezne, — más az, hogy az egy mértékű külömbféle noták mind egy szakaszba 's egy classifba lévén kótázva, a' véghetetlen külömbfég bőség és kiapadhatatlan gazdagság jobban fzembe tűnnék, 's arra is szabadfág nyílnék, hogy a' hason mértékű danlokat kiki a' melly notára tetfzenék, danolhatná, vagy Klaverozhatná.

Bévégezvén első nyaláb rhapsodiáimból rendbe fzedve 's le kótázva ezen gyűjteményemet, azt gondoltam, hogy ezeket Pestre beküldvén, ezúttal talán egy egéffzet küldök be, legalább ezen tájjékról. — Azomba alig fordultam meg figyelmezőbb szemekkel mitt amott (:minthogy nyáron kevetet van állandó helyem:) tüftént újabb anyagok leptek meg özönnel ezen tárgyban, mellyeket kapzsi kezeimnek lehetetlen volt ífmet fel nem jegyezni — így lett ífmet egy toldalék a' munka végéhez, melly e' fzerént, a' mint látom, minthogy kiapadhatatlan tárgy örökké mindig fzaporodnék, csak volna, ki ezeket minden faluban öfzve fzedné. Legjobb volna a' kántorokat, vagy notariufokat hivatalofsan megkérni.

Én ugyan ezen tárgyban is vizsga fzemekkel fogok ezután is foglódni 's a' mi feljegyezni való, feljegyezni, de jó volna ha minden

vidékről más vármegyéből is hafonlót küldenének, — sőt én a' verfe-
ket nem annyira fürgetném mint a' nótaikat, mert verfet legkönnyebb
csinálni, de ólly tökéletes notátskát mint a' magyar parafzt nótaískák,
melly mind thema a' maga nemében, és a' leg tökéletesebb simplici-
tás, — nem tudom mellyik Bécsi Componista képes előállítani?

Ki tudja? ki csinálja ezen nótaikat? egyfzer csak hangzik a' czigá-
nyok hegedűjén, azután minden ifjú, és minden leány száján, 's végre
verseket hallunk rájuk danoltatni, egy faluban egyet, más faluban máft.

Engem, mondom a' verfe nem annyira érdekel, mint a' nótaja, —
ezeket kellene hát minden vármegyében öfzve fzedni és gyűjtemé-
nyünkben fenntartani, mert csak egy nóta is, a' mi már kéz, a' mi
már ki van találva, és a' semmifégből elő teremtve, drága kincs, —
hát a' magyar nóta! — melly szörnyű kár tehát a' már kéfzzen volt
nótaínkat ísmét a' femmifégbe csupa gondatlanfágból vífza erefzteni!
— Mennyit nem adnánk most 1 nótaért Árpád idejéből? s at.

Holott talán a' nemzeti nótaé egyszersmind barometrumi is mivelt-
ségének!

Ezeket átallyába

(Nyáron sok időm
: nincs, purizálni, :
de lehet ebből ex-
cerpálni.)

Udvardy János
földmérő
Levelező Tag

(Vége.)

Az első füzet végén, a 202. dal után, a 144. lapon :

Jegyzés a' Kótákra

A' könnyebbségnek okáért ezen Nótákban a' fel emelő, # és le nyomó
b jegyek itt el mellőztetnek, és e' helyett így kívántam könnyebbiteni :
a' fundament hangoknak c d e f g a h c farkaik alá nyulnak, a' mellyé-
kes cis, dis, fis, gis, ais, vagy b hangoknak farkaik pedig felnyúlnak,

Ha valaha előkerül, bár címlap nélkül : erről a' sajátságos egyéni
írásmódról könnyű lesz felismerni Udvardy dallamgyűjteményét.¹

* * *

Érdemes elgondolkozni, rajta, miben egyezik, miben különbözik a
kettejük felfogása. Egyetértenek a népdal és műdal elhatárolásában,
jelentőségének tudatában, abban, hogy a zenei rész nem mellőzhető.
Kár, hogy ez a felfogás, zenés kiadványok hiányában, nem tudott már
akkor gyökeret verni az irodalmi köztudatban.

¹ Ez az írásmód újra felbukkan a kromatikus írás reformkísérletei közt.
M. Arend, Das chromatische Tonsystem. *Sammelbände*, 3., 723. l.

A népdal esztetikai értékelésében van egy kis különbség köztük. Udvardy tökéletes remekműveknek tartja főképp a dallamokat: nem tudja, «... melyik Bécsi Componista képes előállítani ilyeneket.»¹

Mindszenty hűvösebb: mentegeti a népdalt: «... e dalokban senki sem keresen muzsikai remeket ...»

«... egészen más szempontból kell tekinteni, mint a' mesterség szüleményeit, hogy érdemök maga fényjében kitünhessen.»

E mellett azonban «hatalmas buzdítóji és ápolóji a nemzeti szellemnek», «annál szivesebb becsülést érdemlenek, minthogy a közkedvezés, az Egésznek sajátjává teszi őket». Tehát inkább hangsúlyozza a népdal szociális, mint esztetikai jelentőségét.

Pedig zeneszerző is volt. Legalább fenti cikkéből megtudjuk, hogy 40 «újdónú» eredeti dalt szerzett jeles költők szövegeire, és hogy operatervei is voltak. Erdélyi János jegyzékében szerepel még neve alatt «7 füzet nemzeti zenemód», kétségkívül saját szerzeményei. Ha nem kerülnének is elő, valami elkallódott nagy tehetséget Mindszentyben alig gyaníthatunk. A népdalokhoz írt zongora- és gitár-kíséretei oly kezdetlegesenek, — még oktáv- és kvint-párhuzamoktól sem mentek — hogy egyéb egykorú kótás kézirataink dilettáns kíséreteit semmiben sem haladják meg. Ha 40 «újdónú» dala közül csak néhány jobb akad: fennmaradtak volna, másolatokban vagy élő hagyományban. Hisz annyi közepes, jelentéktelen dal maradt fenn, nem valószínű, hogy valami jobb nyomtalanul eltűnt.

Mindszenty zenei képzettsége tehát kevés volt arra, hogy a népdal goethei értékelésig eljuthatott volna. Viszont mégis tágabb látókört nyitott előtte a népzene lehető hatásairól. Udvardy csak abban látja a népdalok gyűjtésének célját, hogy el ne vesszenek. «Élet» c. könyvében (1832.) gyönyörű álmot sző (ébredése a 230. lapon) arról, hogy mint földesúr hogyan boldogítaná a népet. Az anyagi boldogulás részletes tervei után a vasárnapi szórakozásra tér. (209. l.)

«Nemzeti daljaikat mind összegyűjtetem, nemzeti muzsikusaikat kitaníttatom, és a' néppel, a' nemzeti örömet, a' nemzeti ünneplést, nem tiltva, nem lopva, nem a' trágár korcsmákon; hanem hivatalosan tisztességesen és büszkén kóstoltatom, 's magamat a' szegények boldogításában, egy uraságtól sem hagyom meggyőzteni. Ezen háznak alsó tractusa arra való, hogy itt a' nép, minden héten egyszer, t. i. vasárnap délutáni 4 órától fogva 8-ig összegyűljön és hivatalosan mulasson, — tiz kitanult cigányokból álló muzsika bandám kötelessége, a' rendelt időn megjelenni, és néki ingyen muzsikálni, hogy a' nép gyakorlásban legyen nemzeti tánczát örökké fentartani, sőt végnélkül tökéletesíteni, — ez nekem nagyobb gyönyört ad, mint a felfordult Londonnak Párisnak természetellen theátrumai.» Később (223. l.) még arról szól, hogy művelt embert is gyönyörködtet a nép éneke.

Mindszenty azonban tovább lát, el tudja képzelni, hogyan hat a népzene egész zeneirodalmunk jövődjé fejlődésére. Benne látja a magyar zenei eredetiség forrását, mintáját, kiindulópontját. A nemzeti

¹ Ezeket Haydn, Mozart, Beethoven kell érteni!

zenétől pedig várja a «nemzetiség megalapítását, a hazafiság gyarapodását» vagyis az elidegenült művelt réteg nemzeti alapra visszatérését.

Mindszenty inkább művésztipus, Udvardy inkább tudós. De nem száraz szaktudós, hanem forrószívű teljes ember, aki a reformkor lázában égve, boldoggá akarna tenni minden embert. Ez a lelkület teszi oly rokonszenves olvasmánnyá «Élet» c. könyvét még ma is. Másfelől semmi romantikus köd nem homályosítja el látását. «Mezeinépünk mivelttségéről» ilyeneket ír:

«... a' miveltség' fogalmában szív és ész egymástul el nem válhatnak, hanem egyaránt kell ki miveltetniök.»

«... a' szegény mezeinép a' szivrül semmit sem tud, az észrül pedig csak annyit, mennyi elégséges a' gonoszság különféle nemeire. Ilyen a' mi boldogtalan elhagyatott mezeinépünk, 's a' mi még nem ilyen: az is készen van már a' vallást levetkőzve, illyenné lenni.

Sok ember az iskolátul vár minden jót. Az analogia ... azt tanítja, hogy az iskolák szívet épen nem képeznek, hanem csak észet köszörülnek, 's így jobb volna ha bészaratnának. Tudósra csak kevésre van szükség egy országnak, de a' mivelt polgárok' számát nem lehet eléggé szaporítani.»

(L. Ismertető | összművészetben | gazdaságban | és kereskedésben | 1840 IX. 17., 23. sz. 345. l.)

Ha igaz, hogy «a stílus az ember», kettejük stílusa is ellentétes egyéniségre vall. Mindszenty bőven él a nyelvújítás eredményeivel, Udvardy tartózkodóbban. Ő inkább orthológus, Bajzával nyelvi vitája is volt. (L. Tolnai V.: A nyelvújítás 170. l.)

A neológus Mindszenty a biedermeier felé hajlik stílusában is, zenei ízlésében is: gyűjteményének negyedrésze németes biedermeierdallam. (Talán ezek közt lappang néhány saját szerzeménye, névtelenül.) Ez is egyik oka, hogy a népi dallamot kevesebbre becsüli. Nem tudjuk, mit rejt a «7 füzet nemzeti zenemód», de inkább örülnénk, ha megkerülne többi népdala, melyeknek egyelőre csak szövegét bírjuk.

Mindent összevéve: ketten jól kiegészítik egymást s csak sajnálhatjuk, hogy nem jöhetett létre idejében oly gyűjtemény, melyben mindkettejük felfogása érvényesül. Nem volna igazságos fejtegetéseiket mai tudásunkhoz mérni. Korukhoz képest tökéletes a felfogásuk, lényege ma is megáll. Kettejük munkájából mindenesetre jobb gyűjtemény jöhetett volna létre, mint akármilyen emberöltőn át e téren megjelent. Egy 1840 táján kiadott jó gyűjteménynek egész zeneéletünk fejlődésére, műzenénk kialakulására döntő hatása lett volna.

Az exakt gondolkodásra nevelt «földmérő» ezenkívül olyasvalamire tesz első kísérletet, ami a nemzetközi tudományban csak két emberöltővel később merült fel komolyabban.

Dallamok szótárszerű rendezésére Zahn adott először nagyobb-szerű példát (Die Melodien der deutschen evangelischen Kirchenlieder. 6 kötet, Gütersloh, 1889—93.), s még később keresték legjobb módját a zenetudósok és folkloristák.¹

¹ L. Koller Oswald és Krohn Ilmari dolgozatait a *Sammellände der Internationalen Musikgesellschaft* 4. évfolyamában, 1902—3.

Zahn régi egyházi énekeskönyvekből meríthetett ösztönzést. Már egy 1622-ben megjelent énekeskönyv összeállítja az egyenlő versformájú énekek jegyzékét. (I. m. VI. kötet, 136. l., 467. sz.) Egy 1733-i énekeskönyv előszava rámutat a dallamregiszter hasznosságára, 10 lapot szán rá, 65 versformával. (I. m. VI., 296. l., 873. sz.) A nevezetes König-féle, 1738-i korálkönyvben (i. m. VI., 318. l., 916. sz.) 71 lapnyi index csoportosítja a dallamokat szövegük versformája szerint. Egy 1758-ban megjelent francia énekeskönyv (i. m. VI., 343. l., 955. sz.) 68 dallama már versformák szerint van rendezve. Egy 1784-i német könyv (u. o. 994. sz.) 472 dallamra alkalmaz hasonló módszert. Végül Zahn 8806 dallam szédítő sokaságát igyekszik vele áttekinthetővé tenni.¹

Udvardy Zahn elvét veti fel, 60 évvel előtte. Capelle P. «La clé du caveau» c. gyűjteményében, 1811-ben valami hasonló, de éppen nem azonos elgondolással próbálta rendezni a francia chansonok ezreit.

Rendszere a következő: I. Szabályos formák (Couples régulières), 12—4 egyenlő hosszú sorból álló strófák, szótagszám szerinti rendben, elől a nagyobb szótagszám. A sort nála, mint Zahnál is, egyedül a rím határozza meg, ezért heterometrikus strófákat is kever az izometrikusak közé. II. Másik főcsoportja a szabálytalan formák (c. irrégulières). Itt 13 csoportot állít fel, részben már tartalmi és műfaji szempontok szerint.

Nem tudjuk, megvan-e már az első kiadásban a kezünkben lévő 4. és 5-ik kiadás e rendszere. Ha megvan is: míg be nem bizonyul, hogy Udvardy ezt a gyűjteményt ismerte, rendszerező kísérletét eredetinek, annyi sok, először magyar agyban felvillant ötlet egyikének kell tartanunk.

A mai magyar zenefolklorista megatva áll az úttörők munkája felett, s csak azt sajnálja, hogy nem hamarabb léphetett nyomukba.

* * *

Végül hadd álljon itt Mindszenty néhány kiadatlan szövege, hogy a róluk tett megjegyzései érthetőbbek legyenek.

«Minapában hogy kimentem...» Erdélyi I. 400 sz. közölte Mindszenty kéziratából (I. R., 13.), szószerint, csak «gatyámra» helyett «ruhámra»-t ír, «elfáradván» h. «elfáradva, bé h. be, továbbá 9 esetben hosszú í, ú, ü-t rövidre változtatott. «A falopó» címet is Erdélyi adta. A névelő mellől, mint általában, itt is elhagyta a hiányjelet, ami nemcsak helyesírási, hanem ritmusbeli különbséget jelent. Akkoriban, mint ma is az ország népének talán nagyobb fele, a z-je vesztett névelő utáni mássalhangzót kettőztetve ejtették: vedd fel a' ffát, a'bbeszédem. Ezt jelenti a hiányjel. Énekben nagyon is hallható különbséget okoz: a kótaérték

¹ Angol egyházi énekeskönyvekben rendszeresen találunk egy «Metrical index»-et, melyben a dallamok a sorok szótagszámával kifejezett strófa-formák szerint vannak csoportosítva. Ha tehát a dallamok más elv (betűrend, vagy ünnepkörök) szerint sorakoznak is a könyvben, ez index segítségével percek alatt föllapozhatjuk az egy versformára szabott különböző dallamokat. Ezidőszert nincs módóm Zegállapítani, hol mutatkozik ilyen index először és van-e valami összefüggése mahnnal vagy elődeivel.

megváltozik. Gondoljunk csak Arany János harcára az «a ki» egybeírása ellen. A hiányjel elhagyása volt az első állomás nyelvünk ez érdekes sajátosságának kopási folyamatában.¹

SZÜCS MARIS.

Erdélyi 18 soros más változatát közli I. 381. sz. Dallama alig különbözik a ma is országszerte ismert és több ízben közölttől. (Szini, 53. sz., Bartalus, VI., 124. sz.). Szövegének ez a legrégebben lejegyzett változata.

1. Egy szép barna legény nálunk kezde járni,
Egy veres kendőért velem akar hálni,
Se' ne járj, se' ne várj, mert én velem nem hálfz,
Míg a templom földjén velem együtt nem álfz.
2. Estve van már, rózsám, hatot üt az óra,
Minden szép Eladó készül a' fonóba ;
Szegény Szücs Maris is elindult magába,
De az ég felette homályba borula.
3. Zilasi Pistának van szép bokkrétája,
Peng a' sarkantyúja 's csókra áll a' szája ;
Szóba áll Szücs Maris e' nyalka legénnyel,
'S mulatkoznak soká enyelgő beszéddel.
4. Kérlek, rózsám! Kérlek, kérlek az egekre,
Csak két szavaimat vegyed a' füledbe ;
A' leány fogadja kérését Pistának,
'S már most nincs szünete könyének, bujának.
5. Leányok, leányok rólam tanuljatok,
Ha fonóba mentek, guzsalyt ne hordjatok,
Mert ha guzsalyt hordtok, így léssen dolgotok,
Mint a' feregette virág elhervadtok.
6. Elegetmár sírtam, nem is sírok többet.
Mert tudom, megcsaltál, 's nem is lefzek tied.
Háborog az elmém a' szerelem miatt,
Mint kis fecskemadár kereng az ég alatt.
7. Zilasi Pista azt maga kivallotta,
Szegény Szücs Marisnak ő volt a' gyilkosa,
Vérem a' vérével egy patakot mosson,
Testem a' testével egy sirban rothadjon.
8. Estve van már, estve, be is sötétedett,
Szegény Szücs Marisnak szíve kiszenvedett,
Rá húzták a' földet, írják főfájára
Hogy melly gyászos eset vitte őt halálra.

1. Elmentem én a' szőlőbe,
Kapát vittem a' kezembe,
Felakasztottam a' fára
Bort ittam az árnyékába.

2. Bort ittam én, boros vagyok,
Haza mennék, de nem tudok.
A' ki tudja, m'ért nem mondja
Merre van a' rózsám lakja.

3. Tudod rózsám! mit fogadtál,
Mikor kertben sétálgattál,
Rózsát kértem, csókot adtál,
Fogadd Isten, hogy megszántál.

4. Azért hogy én szegény vagyok
Fekete hát lovon járok.
Fekete hát lovam karcsu,
Magam vagyok barna fattyu.

¹ Már Sylvest r tiltakozott a kettőzés ellen. (L. Horváth János cikkét M. Könyvszemle 1943., 3. sz.) Mert ő még sohasem hagyta el a névelő z-jét. Dévai Bíró Mátyás fonetikus helyesírása pedig azt bizonyítja, hogy már akkor is úgy ejtették...

5. Esik eső gyalog utra
Barna lyánkám fut a' kutra,
Siklik a láb vigyázva lép,
Istenem, melly gyönyörű kép.

6. Lejöttem én a' szőlőből,
Jól megázva kívül s belül;
Siess! rózsám! adj inget rám,
Míg élek mindig csókol szám.

«Veres bársony süvegem...» Bár 1., 2., 4. vsz. szószerint Erdélyinél, (II., 338. sz., 1—3. vsz., veres h. vörös) nem bizonyos, hogy innen közölte, mert sokfelől megkapta. A kótás kéziratban sehohsem láttam E. ismert vörös ceruzája nyomát, amivel a közlésre szánt szövegeket keresztrel megjelölte s a nem közlendőket áthúzta. Úgy látszik, a kótákat mindjárt átadta Fogarasinak, aki Travnyikkal még 1847-ben ki is adott 12 dallamot az utóbb elkallódott ezereböl. Mindszenty dallamaiból azonban egyet sem találok közte. Két közös dallamuk (M. 51. = F. T. 11., M. 74. = F. T. 10.) eltérő változat.¹

3. Csak az nekem nagy bajom,
Szeretóm' nem láthatom;
Az én szívem távol néz,
Reád, Rózsám! — az nehéz. —
5. Szúr van rajtam, nem guba,
Tudod rózsám! hideg van;
Ablakodnál fagyok meg,
A' lelkedre halok meg.
6. «Úlj-le mellém, drága kincs,
Megölelve rám tekints,
Enyim vagy te, nem másé,
Sem az ispán lyányáé.»

1. Árok, árok, be mély árok!
Többet utánad nem járok,
Eddig jártam, az sem sok volt,
Érted rózsám, az is kár volt.
2. Még akkor nekem ígértek,
Mikor bölcsőben ingettek;
Már most hozzád jusom volna,
Hogy az anyád nekem adna.

3. Van kökényfa, de nincs rajta,
Van szeretóm, de mi haszna?
Én szeretem, ő nem szeret,
Jaj be boldogtalan élet!
4. Megérem még azt az időt,
Sírva jársz-el kapum előtt,
Szólok hozzád egyet kettőt,
De azt sem úgy, mint az előtt.

I. R. 170.

Régen várlak ablakomon
'S te csak most jösz-át a' gáton. —
Add-be, Rózsám, a' kezedet,
Ne izomorítsd én-szívemet.

Keservesen jut eszembe,
A' midőn ötlük szívembe
Véled való mulatásom,
Szeretetem, 's barátságom.

Mert ha téged más elvészen,
Én-szívemben (sic) nagy kárt té'zen; —
Nincs szebb virág a' rózsánál,
Leányok közt Julinkámnál (sic)

Jaj, Kedvesem! mit csináljak,
Személyedtől hogy elváljak;
De már látom, hogy elválok,
Véled többé nem sétálok. —

A' violát akkor szedik,
Mikor reggel harmatozik;
Az én szívem akkor nyugszik,
Mikor veled mulatozik. —

Munkában 'ok'zor tagjaim
Elfáradtának karjaim,
De ha válladra tehettem,
Mingyárt egész újjá lettem.

¹ Címe: Magyar Népdalok | Énekre és Zongorára | vagy egyedül | Zongorára | alkalmazák | Fogarasi és Travnyik | A | Kisfaludy-Társaság | megbizásából | kiadja | Erdélyi János | Pesten. |

Ah mely sokszor tanítottál,
Mit nem tudtam, megmondottál,
Tréfaiddal újítottál,
Öröm- 's vigasságom voltál!

Elhidd, el nem felejtelek,
Míg bennem egy csöpp vért lelek,
Jóságodért emlegetlek,
Hidd-el, mind-holtig szeretlek.

Fáj a' szívem, búslakodik,
Midőn rólad gondolkodik;
Könyes izememnek melly nehéz,
Hogy többé izemembe nem néz! —

I. R. 5.

Csak azért szeretem
A' magyar menyecskét,
Hogy megtudja főzni
A' borsos levecskét.

Arattam én zabot,
Kévét is kötöttem,
Szeretóm' tarlóján
Meg is betegedtem.

Csak azért szeretek
Falu' végén lakni,
Mert az én galambom
Arra jár aratni.

Árva vagyok, árva,
Mint a' szelíd sarló,
Kinek ékességít
Elvette a' sarló.

Kótáskönyv, 39.

Leány: Vigy el engem édes lelkem magaddal az hazádba,
Lészek néked feleséged, 's gazdasszony a' házában;
Mint szereti galamb a maga párját,
Úgy szeretlek, 's holtig leszek hív hozzád.

Legény: Téged bírni, érted élni nekem legfőbb boldogság,
Nem bánom én, ha más legény bár milly magas póczra hág;
Te derítsz életemre víg tavaszt,
Meletted (sic) engem semmi bú, nem sorvaszt.

«Elmehetsz drága madár...» Erdélyinél 2 változatban is (II., 49. és 50. l.), de egyik sem Mindszentyé.

Kótáskönyv, 31.

Jaj, anyám! mghalok,
Házasodni akarok.
Edes fíjam! ne halj meg,
Inkább házasodjál meg.»

Jaj, anyám! nem merek,
Mert azt mondják, hogy gyerek!
Edes fíjam! ne hidd azt,
Mert a' bizony nem igaz.»

Jaj, anyám! kit vegyek?
Hisz' csak egyet szeretek.
«Elég az egy, azt vedd el,
'S ma kínáld-meg kezzeddel.»

Dallama egészen újszerű hangszeres verbunk. Erdélyi I., 57. l., 81. sz. más változatot közöl. «Bakonyi Jutka»-t Nagy János szanyi plébános versét (Nyájas múzsa, Győr, 1790.) Mindszenty kéziratából (I. R., 40.) közli Erdélyi I., 39. l. Szerzőjét egyikük sem említi. Nyilván nem tudták.

Kodály Zoltán.